25/01/2020

Ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος και η ελληνική παιδεία

/ Επικαιρότητα

Στίς 25 Ἰανουαρίου (σ.σ. σήμερα) ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾶ τή μνήμη τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί στίς 30 τοῦ ἰδίου μηνός τόν τιμοῦμε καί πάλι μαζί μέ τόν Μέγα Βασίλειο καί τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο. Πρόκειται γιά τούς Τρεῖς Ἱεράρχες, κορυφαίους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας καί προστάτες τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Εἶναι κατάλληλη, λοιπόν, ἡ εὐκαιρία νά θυμηθοῦμε τίς ἀπόψεις τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ γιά τήν ἑλληνική παιδεία καί τήν ἀρχαία γραμματεία.

Του Κωνσταντίνου Χολέβα- Πολιτικού Επιστήμονος

Ὁ Ἅγιος τόν 4ο αἰῶνα μ.Χ. εἶχε νά ἀντιμετωπίσει δύο διαφορετικές ἀμφισβητήσεις. Ἀπό τή μία πλευρά εἶχε τούς «ὑπεράγαν Ὀρθοδόξους», οἱ ὁποῖοι πίστευαν ὅτι ὁ Χριστιανός δέν πρέπει νά μελετᾶ τά ἀρχαιοελληνικά κείμενα γιά νά μή ἀλλοτριωθεῖ ἡ πίστη του. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός, ὁ γνωστός καί ὡς Παραβάτης ἤ Ἀποστάτης, εἶχε ἀπαγορεύσει στούς Χριστιανούς καί νά διδάσκουν καί νά διδάσκονται τά ἀρχαῖα ἑλληνικά κείμενα. Πρός τούς Χριστιανούς πού ἀπέρριπταν τήν κλασική ἑλληνική παιδεία ὁ Ἅγιος Γρηγόριος, ἄριστος μελετητής καί γνώστης τῶν ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀπαντᾶ μέ μία χαρακτηριστική ἐπισήμανσή του στόν «Ἐπιτάφιον εἰς τόν Μέγαν Βασίλειον» (1),

τήν ὁποία παραθέτω σέ νεοελληνική ἀπόδοση ἀπό τόν Καθηγητή Εὐάγγελο Θεοδώρου:

«Νομίζω πώς ἔχει γίνει παραδεκτό ἀπ' ὅλους τούς συνετούς ἀνθρώπους ὅτι ἡ παιδεία εἶναι τό πρῶτο ἀπό τά ἀγαθά πού ἔχουμε. Καί ὄχι μόνο ἡ χριστιανική μας παιδεία, πού εἶναι ἡ ἐκλεκτότερη καί ἐπιδιώκει τή σωτηρία καί τό κάλλος τῶν θείων πραγμάτων, τά ὁποῖα μόνο μέ τόν νοῦ συλλαμβάνονται. Ἀλλά καί ἡ ἐξωχριστιανική παιδεία, τήν ὁποία πολλοί χριστιανοί, ἔχοντας σχηματίσει λανθασμένη ἀντίληψη γι' αὐτήν, τήν περιφρονοῦν, ἐπειδή, λέγουν, κρύβει δόλιους σκοπούς, εἶναι ἐπικίνδυνη καί ἀπομακρύνει ἀπό τόν Θεό. Γιατί ὅπως ἀκριβῶς δέν πρέπει νά περιφρονοῦμε τόιν οὐρανό, τή γῆ καί τόν ἀέρα, καί ὅσα ὑπάρχουν σ' αὐτά, ἐπειδή μερικοί ἔχουν σχηματίσει λανθασμένη ἀντίληψη καί, ἀντί νά λατρεύουν τόν Θεό, λατρεύουν τά δημιουργήματά Του, ἀλλά ἀφοῦ πάιρνουμε ἀπ' αὐτά ὅ, τι εἶναι χρήσιμο γιά τή ζωή καί τήν ἀπόλαυσή μας, ἀποφεύγουμε ὅ, τι εἶναι ἐπικίνδυνο.... Κατά τόν ἴδιο τρόπο καί ἀπό αὐτά πού μᾶς προσφέρει ἡ ἐξωχριστιανική παιδεία παραδεχτήκαμε ὅ, τι εἶναι χρήσιμο στήν ἔρευνα καί στίς θεωρητικές ἀναζητήσεις, ἐνῶ ἀποκρούσαμε καθετί πού ὁδηγεῖ στήν εἰδωλολατρεία, στήν πλάνη καί στό βάθος τῆς καταστροφῆς. Μάλιστα ἀπό τήν ἐξωχριστιανική παιδεία ἔχουμε ὠφεληθεῖ στήν εὐσέβεια καί στή λατρεία τοῦ Θεοῦ, γιατί γνωρίσαμε καλά τό ἀνώτερο ἀπό τό χειρότερο καί ἔχουμε κάμει δύναμη τῆς διδασκαλίας μας τίς ἀδυναμίες ἐκείνης. Λοιπόν δέν πρέπει νά περιφρονοῦμε τήν παιδεία, ἐπειδή μία τέτοια περιφρόνηση φαίνεται καλό σέ μερικούς. Ἀντίθετα πρέπει νά θεωροῦμε ἀμαθεῖς καί ἀμόρφωτους τούς ἀνθρώπους πού ἔχουν αὐτή τήν ἀντίληψη».

Μ' αὐτόν τόν ὡραῖο τρόπο ὁ Ἅγιος συνιστᾶ τήν «θύραθεν» ἤ «ἔξωθεν» παιδεία, δηλαδή τά ἑλληνικά γράμματα ἀπό τόν Ὅμηρο μέχρι τούς κλασικούς συγγραφεῖς, ὡς εἰσαγωγική καί ὡς συμπληρωματική πρός τήν ἀνώτερη ἀγωγή πού εἶναι ἡ χριστιανική. Σχετικά μέ τό αἴτημα τοῦ Ἰουλιανοῦ νά μή διορίζονται οἱ Χριστιανοί ὡς δάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ Γρηγόριος ἔγραψε δύο πολύ ἐνδιαφέροντα κείμενα μέ τόν τίτλο «Πρός Ἰουλιανόν Βασιλέα Στηλιτευτικός» καί μέ ἀρίθμηση Α΄ καί Β΄. Στόν Α΄ Στηλιτευτικό, ἀφοῦ ἀναλύει μέ θαυμαστή γνώση τί ἀπορρίπτουν οἱ Χριστιανοί καί τί διατηροῦν ἀπό τά κείμενα τῶν Ἀρχαίων, ἀπευθύνει πρός τόν Ἰουλιανό το ρητορικό ἐρώτημα: «Τίνος τοῦ ἑλληνίζειν εἰσίν οἱ λόγοι;» (2). Δηλαδή ποιός ἔχει τό δικαίωμα νά διδάσκει καί νά μελετᾶ τά ἀρχαῖα ἑλληνικά κείμενα; Καί συνεχίζει: «Ἤ θά μᾶς πεῖς ὅτι εἶναι δικαίωμα μόνον τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἤ ὅλου τοῦ ἔθνους». Καί δίνει ἀμέσως ὁ Γρηγόριος τήν ἀπάντηση: «Δέν εἶναι δικαίωμα μόνον τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἡ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν κειμένων».

Κατά τόν Γρηγόριο τό δικαίωμα αὐτό τό ἔχουν ὅσοι πιστεύουν ὅτι ἀνήκουν στό «ἔθνος» κατά τήν ὁρολογία πού ὁ ἴδιος χρησιμοποιεῖ. Πρόκειται γιά τόν πρῶτο χριστιανικό ὁρισμό περί ἔθνους, ὅπου ὁ Ἅγιος προσδίδει ἔννοια πολιτιστική, μορφωτική καί ὄχι φυλετική, βιολογική. Αἰσθάνεται ὅτι καί ὁ ἴδιος ἀνήκει σ' αὐτό τό ἔθνος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἑλληνισμοῦ, πού ὅπως μαρτυρεῖ καί ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως εἶναι κοινότητα ἠθῶν καί ἐθίμων (ἔθνος: ἀπό τή λέξη ἔθος= συνήθεια). Μία πολιτιστική κοινότητα εἶναι ὁ Ἑλληνισμός κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο, θεμελιωμένη ἐπάνω στήν ἑλληνική κλασική παιδεία καί στήν Ὀρθόδοξη Χριστιανική ἀγωγή. Αὐτό ἦταν καί τό μορφωτικό πρότυπο τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τό ὁποῖο δυστυχῶς ἐγκαταλείπεται στίς ἡμέρες μας.

Μέ τή βοήθεια τῶν μεγάλων Πατέρων καί μέ τήν συνεισφορά τῶν δασκάλων τοῦ Γένους καί τοῦ πιστοῦ λαοῦ δημιουργήθηκε ἡ ἑλληνορθόδοξη παιδεία. Σ' αὐτό τό πνευματικό καί ἠθικό ἔρεισμα στηρίχθηκε ὁ Ἑλληνισμός σέ καλές ἀλλά καί σέ δύσκολες στιγμές καί αὐτό τό πολιτιστικό ἀγαθό προσέφερε μέ οἰκουμενική διάθεση σέ ἄλλους λαούς. Ἡ ἑλληνορθόδοξη παιδεία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἶναι ταυτοχρόνως πανανθρώπινη καί ἑλληνική, διαχρονική καί ἐπίκαιρη. Γι' αὐτό μπορεῖ νά μᾶς κρατήσει ὄρθιους καί νά μᾶς προσφέρει πρότυπα στή σύγχρονη ἐποχή τῆς πολύπλευρης κρίσης.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

(1) Migne, Ἑλληνική Πατρολογία , τόμος 36, στῆλες 508-509.

(2) Migne Ἑλληνική Πατρολογία, τόμος 35, στῆλες 103-104.

Κ.Χ. orthodoxianewsagency, 2020